

KÜRESEL KRİZLER VE KRİZ DÖNEMİNDE PARA POLİTİKASININ KULLANIMI

*Mayis ƏZİZOV**
(*Qafqaz Universitəsi*)

GİRİŞ

Günümüzde değişen ve yenilenen teknolojiler her geçen gün yeni fırsatlar karşımıza çıkarttığı gibi beraberinde zorlukları da getirmektedir. Özellikle 2000 yılının sonuna doğru geldiğimiz son 10 yıllık dilimden bu güne kadar yeni olgular formalaşmış ve yaşadığımız dünyayı etkisi altına alabilmiştir. Yeni bir bin yıla girdiyimiz bu ilk yıllarda hızlanan küreselleşme olgusuyla birlikte adım atılmıştır. Bir dizi ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yenilikler getiren bu olgu, mevcut kurum ve kuralları değişime zorlayacak bir gelişme göstermektedir.

1980'li yıllardan itibaren insanlık, tarihinin kritik dönemlerinden birisini yaşamaya başlamıştır. Bu yeni dönemi iki önemli olay karakterize etmektedir. Bunlardan birisi 1900'lü yılların bitmesi ile 2000'li yıllara yaklaşmamız; ikincisi ise soğuk savaşın sona ermesi ile iki kutuplu dünyamızın ABD'nin başını çektiği tek kutuplu dünya haline gelmesidir. Bu dönem farklı düşünürlerce yeni dünya düzeni, büyük dönüm noktası, tarihin sonu, bilgi çağı, küreselleşme gibi kavramlarla da isimlendirilmektedir¹. Küreselleşme bir anlamda, milli ekonomik, politik, kültürel yapının bir dizi ulusötesi gelişme ile koalisyonudur ve bir ideoloji olarak da her ülkenin bir diğerini etkilemesini sağlamaktadır. Bu etkileşimin finansal karakterli işlem ve davranışlara da yansması avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir².

1. Genel Olarak Kriz Kavramı

Kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda ani düşme, iflaslar,

* Qafqaz Universiteti İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

¹ Kamil Turan , "Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı", 1994, Kamu-İş Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, (Ocak),s.1-10

²James H. Mittelman , "The Dynamics of Globalization", Globalization:Critical Reflections, Ed:James H. Mittelman, London, Lynne Rienner Publishers, 1997 , s.1-19.

işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri ve s. ekonomik krizlerin başlıca örnekleridir.

Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin devlet ve özel kesimi ciddi olarak etkileyecek sonuçların ortaya çıkarmasıdır. Sadece ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa, normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan “ciddi bir sorun” olarak düşünülmelidir. Rutin gelişmeler ve sorunlar “kriz” değildir.

Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır. Krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi yayılma etkisi göstermesidir. Herhangi bir sektörde ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilir. Ya da bir sektörde yaşanan krizler, bu sektörle ilişki içerisinde olan diğer sektörleri de krize sokabilir³.

1.1. Küresel Kaynaklı Finansal Krizler

Finansal krizlerle ilgili iki tür göstergeden söz edilebilmektedir. Bunlar, ülke koşullarının yatırım riskinin arttığını gösteren ve bu nedenle finansal bir krizin doğacağı konusundaki beklentileri besleyen ön göstergeler ile yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren temel göstergeler olmaktadır.

Finansal krizlerin doğacağına dair ön göstergelerin başında reel kurun aşırı değerlenmesi, M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranında ve/veya cari açıkların milli gelire (GSMH'ya) oranında aşırı yükselmeler gelmektedir. Gelişen ülkeler genelde sabit döviz kuru politikası uyguladıklarından, yerli paranın reel olarak belirli bir düzeyin üzerinde değer kazanması kriz beklentilerinde önemli bir faktördür. Ulusal paranın bir yıl içerisinde en azından % 10 değer kazanması spekülörler için ekonominin fazla ısındığının bir göstergesi olmaktadır. Kriz beklentisinde dikkate alınan diğer bir gösterge M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranıdır. Bu oranın yüksek olması, kendi kendini besleyen krizlerin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Sermaye hareketlerinin yoğun olduğu bir ekonomide dikkat edilmesi gereken diğer bir gösterge cari açıkların GSMH oranı olmaktadır. Bu oranın % 4'ü geçmesi durumunda, ülkenin finansal kriz açısından tehlikeli bölgeye girmiş olduğu kabul edilir.

Bir ekonomide finansal krizin doğacağına dair beklentileri besleyen bu göstergeler dışında, yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren temel göstergeler de söz konusudur. Döviz kurlarındaki büyük dalgalanmalar, gecelik faizlerde yaşanan aşırı yükselmeler ve döviz rezervlerindeki önemli miktarda azalmalar bu göstergelerin başlıcalarıdır⁴.

³ Coşkun C. Aktan, “Genel Olarak Kriz Kavramı ve Özellikleri”,

<http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/anasayfa-kriz.htm>, erişim tarihi: 08.05.2009

⁴ Aslan Eren, Bora Süslü, “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiyede Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi” Yeni Türkiye, Sayı:41, Yıl:7, Eylül-Ekim 2001, s.662-674

Dünya üzerinde çok sayıda finansal kriz yaşanmıştır. O kadar ki küçük büyük krizler göz önüne alındığında her 19 ayda bir krizin olduğu anlaşılmaktadır. 1970'li yıllardan beri yaşanan finansal krizleri ise Aralık-1973 İngiltere Bankacılık Krizi, Haziran-1974 Herstatt Krizi, Ağustos-1982 Uluslararası Borç Krizi, Aralık-1986 Bono Krizi, Ekim-1987 Borsa Krizi, 1980'lerin başında ABD'de yaşanan tasarruf ve borç krizi olarak belirtmek mümkündür. Ancak bu krizlerin küresel etkileri de olan belli başlılarını 1970 ve 1980'li yıllardaki Latin Amerika krizleri, 1992-1993'te ortaya çıkan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması(ERM) krizi, 1994-1995'te Latin Amerika'daki kriz, 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi ve Brezilya krizi olarak kabul etmek mümkündür⁵. Son olarak 2008 yılının ikinci yarısında ABD'de finansal piyasalarda başlayıp daha sonra da reel sektörlere kadar uzayan ve bu gün etkisini halen sürdüren kriz.

1.2. 2008 Krizi Nasıl Başladı

ABD'den başlayan küresel krizin temelinde mortgage piyasasına ilişkin sorunlar vardı. ABD'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen mortgage sektörü, ilk olarak üç yıl önce sorun yaratmaya başladı. ABD mortgage piyasası, 10 trilyon dolarlık büyüklüğüyle dünyanın en büyük piyasası konumunda bulunuyor. ABD'de, para hacminin yüksek olması nedeniyle, bazı finansal kuruluşlar 5 yıl önce, kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vererek, geri dönüşü riskli bir mali yapıya girdiler. Sadece dar gelirli kullandığı ve subprime olarak adlandırılan 'yüksek riskli krediler'in boyutu 1.5 trilyon doları buluyordu.

5 yıl öncesine kadar ABD'de faizler son derece düşük olduğu için özellikle orta ve alt gelir grubundaki kişiler değişken faizli kredileri kullanmayı tercih ettiler. Ancak, ABD Merkez Bankası'nın (Fed) son iki yılda faiz oranlarını artırması, konut sektörünü durgunluğa soktu. Konut satış fiyatları ile kira gelirlerinin de piyasa düzeyinin altına inmesiyle, bu krediyi kullanan düşük gelirli gruplar, kredilerini düzenli olarak ödeyemez hale geldiler. Bankaların, tüketicilere satın alacakları ev ve dairelerin bedelinin tamamını, hatta değerinin yüzde 110 oranında borçlanma fırsatı vermesi, kredilerin geri dönüşünü zora soktu. ABD'de bankalar konut kredileri için gereken parayı yatırım bankalarında ihraç ettikleri tahviller ile borçlanarak sağlıyorlardı. Ancak kredilerin geri dönüşümü zora girince yatırım bankaları ve ABD mortgage piyasası için da çanlar çalmaya başladı.

Kriz her ne kadar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıksa da takip eden süreçte bir likidite krizine dönüştü. ABD'de 2007 yılında, finans ve sigorta, gayrimenkul, inşaat ve madencilik sektörü başta olmak üzere toplam

⁵ Muhammed Akdiş, "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye:Finansal Krizler-Beklentiler", Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Dergisi, Yıl:7, Sayı:26, (Ekim-2002), s.1-45

dört sektörün büyüme hızının yavaşlamasıyla genel ekonominin büyüme hızı da yavaşladı. Ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olan reel sektör, mortgage krizinden olumsuz etkilendi. Faiz oranlarındaki değişim kredi piyasasında daraltıcı etki yaptı, kredi piyasasında 2006 yılında yüzde 13.2 oranında artış sağlanırken, 2007 yılında bu oran yüzde 4.8 olarak gerçekleşti. Yatırımcıların risk almadan kazanç elde etme isteği maliyeti düşük, kolay kredi imkanlarına bağlı olarak tüketicilerin aşırı borçlanmasına ve kontrolsüz kredi genişlemesine neden olarak sistemin kırılganlığını artırdı. ABD’de subprime borçlularının ödeme güçlüğüne düşmesi ile tetiklenen kriz, bu kırılganlıklarla birlikte büyüdü⁶.

2. Dünya Ekonomisindeki Son Değişimler

Küresel mali piyasaların 2007 yılı Temmuz ayından bu yana maruz kaldıkları çalkantılar devam etmektedir. Bu krizin geçmekte yasanmış krizlerden en önemli farkı, klasik bir finans krizi olmaması, karmaşık ve yüksek hacimli türev ürünlerini kapsamasıdır. Türev ürünlerinin yüksek hacmi, mali destek paketlerinin daha önce görülmemiş boyutlara çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu ürünlerin karmaşık yapısı ise paketlerin içerisine ilişkin teknik zorluklar yaratmaktadır.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel mali krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi çok hızlı ve yıkıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Artan belirsizlik ortamı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkanlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Dünya ekonomilerinde büyüme oranları sert bir şekilde gerilemiş, sanayi üretimi 2. Dünya Savaşından bu yana görülmemiş ölçüde daralmış, işsizlik oranları hızla yükselmiş, hanehalkı ve reel kesim güven endeksleri tarihi dip değerlerine inmiştir. Mali krizin reel sektör üzerindeki etkisinin ne kadar süreceği tahmin edilememekle birlikte, iktisadi faaliyetlerdeki gerilemenin önümüzdeki dönemde de süreceği ve toparlanmanın uzun zaman alacağı düşünülmektedir. 2008 yılının son çeyreği ve 2009 yılının ilk çeyreğine ilişkin bilançoların açıklanması ile birlikte krizin reel sektör üzerinde yarattığı tahribatın boyutu daha iyi anlaşılacaktır⁷.

Dünya ekonomilerinin birbirlerine artan oranda bağımlı olduğu günümüzde, küresel finans piyasalarında ortaya çıkan krizden gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomilerin çok ciddi boyutlarda etkilendiği görülmektedir. Ancak bu etkilenmenin derecesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bugün itibarıyla

⁶ “10 soruda küresel kriz”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/460082.asp>, 23 Eylül 2008, erişim tarihi: 08.05.2009

⁷ Durmuş Yılmaz, Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, TCMB Yayınları, İstanbul, 4 mart 2009, s.3

dünyada toplam dış ticaretin daralmasından en çok etkilenen ekonomiler, ihracatın toplam gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı yüksek olan ve özellikle yatırım ve dayanıklı mal ihracatçısı ülkelerdir. 2008 yılının 4. çeyreğinde, krizin kaynağı olan ABD ekonomisinin yüzde 6,4 oranında gerilerken Japonya'nın yüzde 12,4 oranında küçülmesi; Avrupa Para Birliği sistemi içinde yer alan ülkelerden Almanya'nın Fransa'ya göre daha sert bir durgunluk yaşaması da bu kapsamda değerlendirilebilir.

2.1. Dünya Ekonomilerinin Büyüme Durumları

Dünya ekonomileri için 2009 ve 2010 yıllarına ait OECD tarafından piyasa fiyatları ile tahmin edilen GSYİH büyüme oranları verilmiştir. OECD'ye göre, durgunluk (resesyon) en ağır şekilde gelişmiş ülkeler içerisinde kendisini hissettirecek, gelişmiş ekonomiler 2009'u negatif büyüme ile kapatacak ve pozitif büyüme olasılığı, ancak 2010 yılında görülecektir. Gelişmekte olan ekonomilerden Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya gibi ekonomilerin 2009 yılında kendi ortalamalarının altında ve 2010'da ise, ortalamaları civarında büyümeleri beklenmektedir. Bizim tahminimiz krizin yönetilmesine bağlı olarak tüm dünya ekonomilerinin 2009'u en az kayıpla atlatarak, 2010'da ortalama büyüme hızlarına yakınlaşmaları yönündedir. Durgunluğun dip noktasını, tüm ekonomiler için az-çok farklılaşsa da, 2008'in son çeyreğinden 2009'un ilk altı aylık dönemi olarak öngörmekte ve çeyrek bazda sıfır büyümeyi gelişmiş ekonomilerin en geç 2010'un ilk çeyreğinde yakalayacağını tahmin edilmektedir⁸.

Dünya ekonomisinde, bir yanda beklentilerin bozulması sonucu yayılma mekanizmasıyla artan belirsizlikler; diğer yanda artan risk nedeniyle işlevini kaybeden kredi mekanizmasında yaşanan aksaklıklar söz konusudur. Ekonomide iktisadi birimlerin (bireyler, firmalar ve ülkelerin) beklentilerinin bozulması, ulusal ve küresel düzeyde fon ve mal ticaretini olumsuz etkilemektedir. Bu ise, reel ekonomilerin daha da kötüleşmesine yol açmaktadır. Likidite sorununa bağlı olarak bir yandan arz, diğer yandan talep cephesinde ulusal ve uluslararası düzeyde daralmalar yaşanmaktadır.

Bu belirsizlik ve risk algısı düzeyinde, para politikası ve parasal aktarma mekanizması işlevini kaybetmektedir. Hükümetler, maliye politikası ve ek tedbirlerle ekonomileri fiili olarak canlandıracak tedbirlere başvurmaktadır. Dünya ekonomisinde, başta Amerika olmak üzere tüm ekonomilerde, durgunluğun etkilerini azaltabilmek için çeşitli düzeyde para-maliye politikaları ve ek düzenlemeler uygulamaya konmaktadır.

⁸ Aysu İnsel, Ercan Sarıdoğan, "Ekonomik krizin boyutları", 04 Mayıs 2009, <http://www.virahaber.com/haber/ekonomik-krizin-boyutlari-9943.htm>, erişim tarihi: 08.05.2009

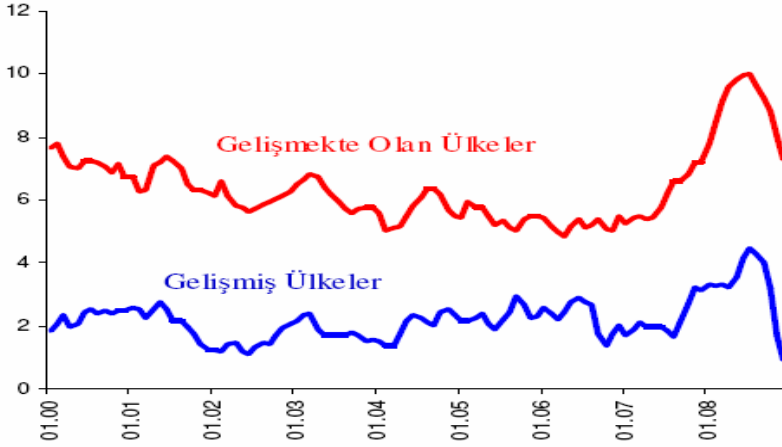
Tablo. I: DÜNYA EKONOMİLERİ GSYİH (%) ORANLARI (Piyasa Fiyatları ile)					
	2004	2005	2006	2007	2008
ABD	3.6	2.9	2.8	2.0	1.1
JAPONYA	2.7	1.9	2.0	2.4	-0.6
ALMANYA	0.7	0.9	3.2	2.6	1.0
FRANSA	2.2	1.9	2.4	2.1	0.7
İTALYA	1.4	0.8	2.1	1.5	-1.0
İNGİLTERE	2.8	2.1	2.8	3.0	0.7
KANADA	3.1	2.9	3.1	2.7	0.5
G-7 ülkeleri	2.8	2.3	2.6	2.2	0.6
OECD TOPLAM	3.2	2.7	3.1	2.7	0.9
EURO-12 ülkeleri	1.9	1.8	3.0	2.6	0.7
OECD Dışı Ülkeler	4.8	4.2	4.9	4.2	1.9
BREZİLYA			3.8	5.4	5.1
ÇİN			11.6	13.0	9.0
HİNDİSTAN			9.7	9.0	6.0
RUSYA			7.7	8.1	5.6

Kaynak: <http://www.virahaber.com/haber/ekonomik-krizin-boyutlari-9943.htm>

2.2. Küresel Ölçekte Alınan Önlemler

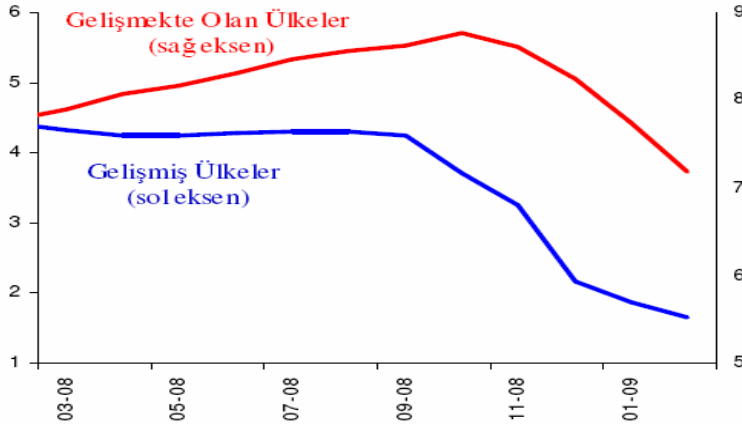
Hızla değişen bir küresel iktisadi konjonktürde para politikası uygulamasının temelini oluşturan tahminlerin, açıklanan her yeni veri sonrasında yüksek oranda güncellenmesi para politikasının esnek olmasını gerektirmektedir. Ekonomik krizin, iktisadi faaliyette her defasında tahmin edilenin ötesinde bir yavaşlamaya neden olacağı endisesi ile enflasyon kaygıları yerini deflasyon riskine bırakmıştır. Bu dönemde gelişmiş ülke merkez bankalarının politika faiz oranlarını önemli ölçüde indirerek finansal krizin boyutlarını kontrol altına almaya çalıştıkları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları ise başlangıçta döviz kurlarındaki değer kaybı ve finansal istikrar kaygıları nedeniyle temkinli bir tavır izlerken, krizin devamında toplam talep koşullarının sert bir şekilde gerilemesi ve enflasyonun endise kaynağı olmaktan çıkması ile birlikte son dönemde para politikalarını gevsetme eğilimine girmişlerdir. Finansal çalkantının kriz boyutlarına çıktığı 2008 yılı Eylül ayı ile 2009 yılı Subat ayı arası dönemde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortalama politika faiz oranları, sırasıyla, 260 ve 140 baz puan indirilmiştir.

Grafik 1. Enflasyon Oranı : (01.2000 –12. 2008, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: Durmuş Yılmaz, Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, TCMB Yayınları, İstanbul, 4 mart 2009, s.5

Grafik 2: Politika Faiz Oranı:(Ocak 2008 – Subat 2009, yüzde)

Kaynak: Durmuş Yılmaz, Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, TCMB Yayınları, İstanbul, 4 mart 2009, s.5

Merkez bankalarının aldığı önlemlerin yanı sıra, özellikle gelişmiş ülke hükümetleri, vergi indirimleri ve yeni kamu harcamalarını içeren kapsamlı mali paketleri uygulamaya koymuslardır. Yasanan krizin boyutu ve ekonomik faaliyetteki gerilemenin es zamanlı olarak tüm dünya geneline yayılması, alınan önlemlerin zamanında ve diğer ülkeler ile koordineli bir şekilde uygulanmasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla 1980 ve 1990'ların başında yasanan küresel kriz dönemlerine kıyasla bu dönemde alınan mali önlemler nispeten daha hızlı ve koordinasyon içinde hayata geçirilmiştir. Simdiye kadar açıklanan küresel mali önlemlerin toplamı 2 trilyon ABD dolarını aşarken, önlemlerin planlandığı

şekilde 2009 yılı içerisinde hayata geçirilmesi durumunda küresel gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 2'si büyüklüğüne ulaşacağı tahmin edilmektedir⁹.

Kısa vadeli faizler, merkez bankalarının para politikalarını yönlendirmede en önemli araçtır. Merkez bankaları kısa vadeli faizleri tespit ederek yalnızca piyasadaki para miktarını belirlemeye çalışmıyor. Aynı zamanda, kısa vadeli faiz politikasıyla merkez bankaları, enflasyon beklentilerini de yönlendirmeye çalışıyorlar. Gelişmiş ülkelerde yaşanan "kredi çöküşü" olgusu aslında küresel düzeyde tüm ülkeleri ilgilendiriyor. Finansal kurumlar birbirlerine kredi vermekten çekindikleri gibi, kendi dışlarındaki ekonomik birimlere de kredi ilişkisine girmekten kaçınıyorlar. Finansal kurumlar yaşananlar karşısında likit kalmak istiyorlar. Bozulan ekonomik durum karşısında, müşterilerinin kredi değerliliklerini ölçmekte zorlanıyorlar. Kendi bilançolarında aldıkları darbeleri tamir etmeye çalışıyorlar. Bugün gelişmiş ülkelerde uygulamada olan para politikası "kredi çöküşü" olgusunu tersine çevirmeye çalışıyor. Para arzını artırarak, kısa vadeli faizleri düşürerek merkez bankaları finansal kurumların borçlanma maliyetini düşürmeye çalışıyorlar. Bu yolla, finans kurumları, getirilerini artırmak için kredi vermeleri teşvik edilirken, diğer ekonomik birimlerin de düşük faizlerle kredi almaları özendirilmeye çalışılıyor. Para politikası faizleri yıllık bazda Amerika'da yüzde 1.5'e, İngiltere'de yüzde 3'e, Euro Bölgesi'nde yüzde 3.25'e geldi. Euro yaratıldığından bu yana ilk kez İngiliz Merkez Bankası politika faizleri Avrupa Merkez Bankası'nın altına geldi. Genel beklenti para politikası faizlerinin gelişmiş ülkelerde daha da düşeceği yönde. Piyasalar da bu yönde baskı yapıyor¹⁰.

2.3. Küresel Krizi Aşmanın 6 Yolu

Washington'da yapılan G-20 zirvesinde dünya liderleri ev sahibi ABD ile dünya mali krizinin aşılması için etkin biçimde birlikte çalışma kararı aldı. Zirvenin sonuç bildirisinde Türkiye'nin de bulunduğu G-20 liderleri, IMF ve Dünya Bankası'nda reform yapılması için anlaştı. Zirvede konuşan ABD Başkanı George Bush, "Şimdiye dek gereken önlemler alınmamış olsaydı 1929-1930'un Büyük Bunalımı'ndan beter mali krize dünya girebilirdi" dedi.

G-20 liderleri dünya mali krizinin aşılması için 6 yol belirledi:

- Mali sistemi reformdan geçirmek ve kalkınmayı sağlamakta karar alındı
- Eylem planında mali sisteme güveni yeniden tesis edebilmek amacıyla 31 Mart 2009'a kadar öncelikle alınması gereken tedbirler sıralandı
- Liderler maliye bakanlarından 5 hususta öneri paketleri hazırlamalarını istediler
- Buna göre bakanlar muhasebe kayıtları tam şeffaf ve uyumlu hale getirmeli

⁹ Durmuş Yılmaz, s.5-7

¹⁰ Ercan Kumcu, "Gelişmiş Ülkelerde Para Politikası, Hürriyet gaz., 11 Kasım, 2008

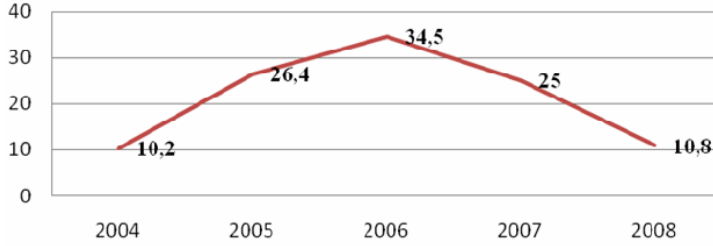
- Piyasaları güçlendirirken, sistemle ilgili risklerin azaltılması ve şirketlerin yöneticilerinin maaşlarının gözden geçirilmesi konularında maliye bakanları görevlendirilecek
- IMF ve dünya bankası işleyişi hızlandırılarak görev alanları genişletilecek. Kalkınmakta olan ülkelerin IMF ve Dünya Bankası'nda görevleri daha geniş biçimde uygulama alanına geçirilecek

3.Kriz Döneminde Azerbaycan Ekonomisi ve Para Politikası Kullanımı

3.1. GSMH'daki Büyüme Oranları

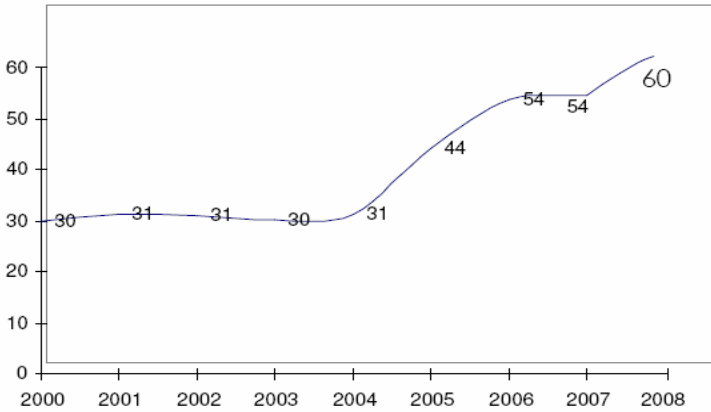
Azerbaycan ekonomisinde 2006 yıldan itibaren GSMH'daki büyüme oranlarında artış hızında azalmalar görülmeye başlamıştır. 2006 yılındaki GSMH'nın büyüme oranı %34.5 , 2007 yılında %25 ve krizin başverdiği 2008 yılında ise %10.8 civarında gerçekleşmiştir. GSMH 'nın oranlarındaki azalışların ülke ekonomisinin petrole dayalı olması ve 2008 yılında da petrol fiyatlarının hızlı şekilde aşağı düşmesiyle de açıklanabilir.

Qrafik 3: GSMH değişim oranları

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2009

Qrafik 4 : Petrolün GSMH'daki Payı

Kaynak : Azerbaycan Merkez Bankı 2009

Yuxarıdaki qrafikten de anlaşıldığı gibi Azərbaycanın GSMH'dakı petrolun payı 2000'li yıllarda %30 düzeyindən 2005 yılında %44, 2006 yılında %54, 2007 yılında %54 ve en son olaraq da 2008 yılında %60 düzeyinə ulaşılmıştır. Buradan da GSMH'dakı böyümenin tek sektor olan petrole dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Tek sektöre dayalı inkişafın da Hollandiya Sendromunda olduğu gibi ne kadar tehlikeli olduğu ortadadır. Önemli olan petrolden elde olunan gelirlerin petrol dışı sektorlere de aktarılması ve ekonominin bir bütün olarak gelişiminin sağlanmasıdır.

Tablo 2: GSMH'da petrol ve petrol dışı sektörün payı

%	2004	2005	2006	2007	2008
GSMH Böyüme	10.2	26.4	34.5	25	10.8
Petrol dışı sek. artış	14	8.3	12	10	15.7
Petrol sek.artış	3	66.3	63.1	51	7

Kaynak : Azərbaycan Maliyyə Bakanlığı 2009-05-12

Tablo 2'den de görüldüğü gibi 2004 yılından sonra petrol sektörünün GSMH'da payı çok yüksek düzeylerde olmuştur. 2008 yılında dünyada petrol fiyatının bir varilinin 150 dollardan 40 dollarlara inmesi Azərbaycan ekonomisinde de etkisini göstermektedir. Bununla birlikte petrol dışı sektorlerde de az da olsa bir canlanmanın var olduğunu yukarıdaki tablodaki bilgilerde görebilmekteyiz.

3.2. Uygulanan Para Politikaları

Son krizin Azərbaycan ekonomisinde diğer sektorlerde olduğu gibi bankaçılık sektöründe de etkisini göstermektedir. Azərbaycan ekonomisinde bankaçılık sektörü dünya mali krizinden etkilenen sektorlerin başında gelmektedir. Bu etki kendini reel sektördeki efektif talep etkisiyle göstermektedir. Reel piyasada bir çok mal ve hizmetlerin alınıp satılmasında bankaçılık sektörünün açmış olduğu küçük ve büyük hacimli kredi imkanlarıyla gerçekleşmekteydi. Krizden sonra bankaların kredi verme limitlerinin sınırlandırıldığı ve bu da kendisiyle beraber satınalma gücünün azalmasına getirip çıkartmıştır.

Azərbaycan Merkez Bankası para politikası araçlarından olan faiz politikasını ve yasal karşılık poliitiklarını bu kriz döneminde bütün ülkelerde olduğu gibi aktif bir şekilde kullandı. Faiz oranlarını %15 den %3 kadar indirerek bankaların likitlilik oranlarını genişlendirilmesini amaçlamıştır. Aynı zamanda

yasal karşılık oranlarını da %9 dan %6'ya indirerek 130 milyon manatlık bankaların kaydı para yaratma imkanlarını genişletmiştir¹¹.

Son olarak bunu da kayd etmek gerekir ki, Azerbaycan ekonomisi dünya ekonomisine bağlı olduğu ölçüde bu krizden etkilenmiş ve elde ettiği petrol gelirlerini doğru istikamette kullandığı takdirde 2010 yılının ortalarına kadar etkilerinin devam edeceği beklenen krizden en az hasarla çıkacaktır.

KAYNAKLAR:

1. Turan Kamil, "Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı", 1994, Kamu-İş Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, (Ocak),
2. Mittelman H. James , "The Dynamics of Globalization", Globalization:Critical Reflections, Ed:James H. Mittelman, London, Lynne Rienner Publishers, 1997
3. Coşkun C. Aktan, "Genel Olarak Kriz Kavramı ve Özellikleri", <http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/anasayfa-kriz.htm>, erişim tarihi: 08.05.2009
4. Aslan Eren, Bora Süslü, "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiyede Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi" Yeni Türkiye, Sayı:41, Yıl:7, Eylül-Ekim 2001
5. Muhammed Akdiş, "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye:Finansal Krizler-Beklentiler", Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Dergisi, Yıl:7, Sayı:26, (Ekim-2002)
6. "10 soruda küresel kriz", <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/460082.asp>, 23 Eylül 2008, erişim tarihi: 08.05.2009
7. Durmuş Yılmaz, Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, TCMB Yayınları, İstanbul, 4 mart 2009
8. Aysu İnel, Ercan Sarıdoğan, "Ekonomik krizin boyutları",04 mayıs 2009, <http://www.virahaber.com/haber/ekonomik-krizin-boyutlari-9943.htm>, erişim tarihi: 08.05.2009
9. Ercan Kumcu, "Gelişmiş Ülkelerde Para Politikası, Hürriyet gaz., 11 Kasım, 2008
10. http://www.nba.az/download/Pul_siyaseti/istiqamet/2008_1.pdf
11. Bayramov , Kenan Kerimzade ve İlham Poluxov, "Azerbaycan Respublikasının Anti- Böhran Konsepsiyası", İktisadi ve İnkişaf Merkezi Yayınları, Bakı, Aprel, 2009

Summary

GLOBAL CRISES AND USE OF MONETARY POLICY IN THE CRISIS PERIOD

Mayis AZIZOV
(Gafgaz University)

In the globalization world the relations among the countries are enhancing day by day. The quick rise of international relations in the economy and outside the economy enhances the dependency among the countries. In this context, the crisis occurring in the financial sector in

¹¹ http://www.nba.az/download/Pul_siyaseti/istiqamet/2008_1.pdf , Vuqar Bayramov , Kenan Kerimzade ve İlham Poluxov, "Azerbaycan Respublikasının Anti- Böhran Konsepsiyası", İktisadi ve İnkişaf Merkezi Yayınları, Bakı, Aprel, 2009, s.18

America rapidly spread over the world in September 2008. The countries were influenced by the crisis according to their dependency on the world economy. Like other countries in the world, Azerbaijan Government also began taking actions against this crisis. Azerbaijan Central Bank also aimed at reducing the effects of this crisis using means of monetary policy.

Keyword words: World economy, Azerbaijan, Crisis, Monetary policy, Economy